

Simpozij OBDOBJA 42

Vesna Mikolič

Uporniška književnost kot tema učne enote po modelu Tilka

objavljeno v:

Andraž Jež (ur.): *Slovenska literatura in umetnost v družbenih kontekstih.*

Obdobja 42. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2023.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-42/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2023.

Obdobja (e-ISSN 2784-7152)

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta

UPORNIŠKA KNJIŽEVNOST KOT TEMA UČNE ENOTE PO MODELU TILKA

Vesna Mikolič

Inštitut za jezikoslovne študije, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Koper
Dipartimento di Studi Umanistici, Università degli Studi di Trieste, Trst
vesna.mikolic@zrs-kp.si

DOI:10.4312/Obdobja.42.399-407

Učni model Tilka predvideva sočasno obravnavo jezika in književnosti, obenem pa ob izhodiščnem literarnem besedilu poučujemo o družbi in kulturi oz. kulturah. V prispevku prikažemo, kako po tem modelu pri pouku slovenščine v srednji šoli predstavimo uporniško književnost iz različnih obdobij zadnjega stoletja. Dijaki z branjem ter književno in jezikovno analizo odlomkov iz del Borisa Pahorja, Ljubke Šorli, Anne Frank, Tomaža Šalamuna, Maje Haderlap, Aleša Štegra ter punkovskih in rapovskih besedil spoznavajo civilizacijo 20. stoletja, zmorejo o njej oblikovati stališča in konstruktivno razpravljati.

pouk jezika in književnosti, bralna zmožnost, sporazumevalna zmožnost, medkulturna zmožnost, kritična pismenost

The Tilka model of teaching envisages the simultaneous treatment of language and literature, at the same time using the literary source text to teach something about society and culture(s). This article shows how this model is used to treat rebellious literature from various periods of the twentieth century in high-school Slovenian classes. Through reading and literary and linguistic analysis of excerpts from the works of Boris Pahor, Ljubka Šorli, Anne Frank, Tomaž Šalamun, Maja Haderlap, and Aleš Šteger, as well as punk and rap texts, students learn about twentieth-century civilization, and they can form an opinion about it and discuss it constructively.

language and literature teaching, reading competence, communicative competence, intercultural competence, critical literacy

1 Utemeljitev problema in izbor besedil

V sedanjem času podnebnih sprememb ter ostrih delitev med velikimi in malimi narodi in kulturami se, kot kaže vojna tudi na evropskih tleh, hitro pozablja na zaveze o miru iz obdobja po drugi svetovni vojni, zato sta upor in solidarnost videna kot vrednoti, ki stremita k opolnomočenju šibkejših. Čeprav se mladim generacijam že od nekdanj pripisuje uporništvo – od petdesetih, šestdesetih let prejšnjega stoletja dalje lahko govorimo tudi o najstniških subkulturah –, je danes na eni strani izrazita pasivnost mladih, kar je posledica neperspektivne družbe in njihovega življenja pretežno v digitalnem svetu, na drugi strani pa med mladimi narašča nasilje. Tako se postavlja vprašanje, kako jim na zanimiv in prepričljiv način tudi pri pouku

slovenščine predstaviti uporništvo na način, da nanj ne bi gledali zgolj črno-belo, temveč bi razumeli večplastnost vsakega konfliktnega dogajanja. S tega vidika je potreben razmislek o ustreznih prilagoditvah učnih načrtov in učnih metod.

Prvim spremembam učnih načrtov za slovenščino v smeri od tradicionalnega, formalistično-racionalnega modela poučevanja slovenskega jezika in kulture, ki je temeljil na strukturalističnem opisnem jezikoslovju, proti novejšim pristopom sledimo v devetdesetih letih. Ti novejši pristopi so imeli za cilj vzgojiti uporabnike jezika z razvito zmožnostjo funkcionalnega sporazumevanja in kritično sporazumevalno zmožnostjo, poleg tega sta bila izpostavljeni še zavest o narodu, jeziku, državi in temeljno metajezikovno znanje. Kljub temu Vogel (2015: 181–182) opozarja, da bi bilo pri pouku slovenščine treba še večjo pozornost posvetiti trem področjem, in sicer razumevanju metaznanja, razmerju med jezikom in kulturo ter kritični ravni razumevanja.

S teh vidikov ponuja nekatere pomembne novosti izvorni učni model Tilka (prvič predstavljen v Mikolič 2016a, 2016b). Tilka je akronim angleškega poimenovanja modela *Teaching Interculturality through Language and Literature for Conflicts Avoidance* (poučevanje medkulturnosti prek jezika in književnosti ali medkulturno poučevanje jezika in književnosti za preprečevanje konfliktov), obenem pa se navezuje na Jenkovo novelo Tilka, ki vsebuje podobne ideje kot pričujoči učni model. V okviru projekta JEŠT – Jeziki štejejo (nosilka dr. Karmen Pižorn) in programske skupine Razsežnosti slovenstva med lokalnim in globalnim v začetku tretjega tisočletja (P5-0409, nosilka dr. Vesna Mikolič)¹ so nastali tudi učbeniki in delovni zvezki skupaj s teoretičnimi in praktičnimi smernicami za poučevanje in učenje slovenščine, italijanščine, nemščine in angleščine po tem učnem modelu (gl. Mikolič 2022a).

V prispevku bomo predstavili, kako na osnovi tega modela pri pouku slovenščine v srednji šoli razčlenimo nekatera dela uporniške književnosti, prek katerih dijaki spoznavajo prebojne trenutke 20. stoletja in sodobnosti:

- odlomek iz romana *Nekropola* Borisa Pahorja, v katerem pripovedovalec govori o obdobju tifusa v taborišču, ko je bolničar odkril njegovo znanje več jezikov, kar ga je tudi rešilo pred gotovo smrtjo (Pahor 2012: 16);
- pesem *Slike izza vojnih dni VI. Ljubke Šorli*, ki govori o fašističnem in nacističnem nasilju nad civilnim prebivalstvom ter trpljenju in različnih odzivih ljudi, ki so reševali svoja življenja (Saksida, Masayah 2022: 64);
- zapis iz *Dnevnika Ane Frank* z dne sredo, 3. maja 1944, v katerem 15-letno dekle zelo zrelo razmišlja o nesmiselnosti vojne, obenem pa svojo zrelost izkaže s svojo vztrajno držo, pogumom in dobro voljo, ki jo spremljajo tudi v teh najtežjih trenutkih (Frank 2019: 305–306);
- odlomek iz romana *Angel pozabe* Maje Haderlap, v katerem pisateljica naniza vrsto vprašanj in dvomov, s katerimi se ob koncu vojne vojaki vračajo domov, ne glede na to, ali so se borili na strani poražencev ali zmagovalcev (Haderlap 2012: 134);

¹ V okviru iste programske skupine je nastal tudi pričujoči prispevek.

- pesem Duma 1964 Tomaža Šalamuna, s katero se je mladi Šalamun uprl okostenelim vzorcem in navadam slovenske družbe ter tudi v poeziji utrl pot modernizmu svobodnih oblik (Saksida, Masayah 2022: 106);
- punkovsko besedilo Tovar'ši, jest vam ne verjamem avtorja Petra Lovšina, frontmena Pankrtov, v kateri najdemo kritiko »bleščeče družbe« in globoko željo po pristnem in ustvarjalnem odnosu do sveta (Babačić 2023: 27);
- pesem Smehljanje pesnikov Aleša Štegra, v kateri se družbena kritika, ki je usmerjena na nezaupljiv odnos družbe do umetnikov, ne izraža z močnimi besedami, temveč z nasmehom (Saksida, Masayah 2022: 120);
- rapovsko besedilo Ukrepi avtorjev Masayah, Slicka in Vazza, ob katerem želimo z dijaki razpravljati, kako raperji najmlajše generacije gledajo na upor proti skrajnemu materializmu sedanje družbe, ki naravo in človeštvo vodi v negotovo prihodnost (Saksida, Masayah 2022: 50).

V učnih načrtih in/ali pri šolski obravnavi se med glavnimi protagonisti slovenskega literar(izira)nega upora že pojavljajo predvsem Cankar, Kosovel, socialni realisti, Kajuh in Bor, zato smo za prikaz obravnave teme upora po učnem modelu Tilka izbrali dela in avtorje, ki so v šoli manj ali pa sploh niso izpostavljeni. Pri tem smo vključili dela, ki obravnavajo zlasti obdobje med obema vojnama in druge svetovne vojne (Pahor, Šorli, Frank, Haderlap), iz povojnega obdobja pa so izbrani besedilo, povezano z dogajanjem v času študentskih uporov leta 1970 (Šalamun), besedila punk in rap glasbe, ki predstavljajo glasbeni izraz upora vsakokratne mlade generacije, ter besedilo, ki problematizira položaj umetnosti in umetnika v današnji družbi (Šteger). Pomemben vir za izbor besedil je bila zbirka slovenske uporniške poezije *H2SO4* (Saksida, Masayah 2022).

2 Teoretska izhodišča, pristopi, metode in cilji učnega modela Tilka

Že komunikacijski model poučevanja književnosti, ki temelji na recepcijskih teorijah oz. teorijah bralčevega odziva (Pezdirc Bartol 2000a, 2000b; Hladnik 2001; Virk 2008; Zupan Sosič 2014), je izpostavil sposobnost lastne interpretacije – tj. doživljanja, razumevanja in vrednotenja – umetnostnega besedila kot enega pomembnejših ciljev književnega pouka, največkrat kot prvi učni cilj. Na osnovi takšne bralne zmožnosti se namreč lahko gradita tudi bralna pismenost in bralna kultura učencev, kar prispeva k približevanju humanističnemu vzgojnemu idealu – razvoju svobodne, demokratične, kritične in ustvarjalne osebnosti (Krakar Vogel 1988/1989: 66–67).

To je tudi cilj učnega modela Tilka, ki vključuje naslednje učne metode in usmeritve: poučevanje ob avtentičnih besedilih, poučevanje ob literarnih in neliterarnih besedilih, poučevanje jezika in književnosti hkrati, poučevanje kulture oz. razpravljanje o aktualnih družbenih problemih, prepoznavanje trikotnika moči ter učenje komunikacijskih vzorcev, značilnih za kulturo nenasilne komunikacije (Mikolič 2016a, 2016b, 2022a, 2022b).

S hkratnim poučevanjem književnosti in jezika se dosega sociokulturna pismenost, ki jo razumemo kot sposobnost tvorjenja ustreznih kulturnih pomenov pri branju. Glede na to, da takšna pismenost teži k opolnomočenju, emancipaciji in socializaciji, se zdi, da obstaja močan argument za takšno večpismenost, kar pomeni hkrati sposobnost soočanja z različnimi jeziki, zvrstmi jezika, dialekti in različnimi kulturnimi ter družbenimi skupinami, povezanimi s temi jeziki (Baker 2006: 323–344). Tako tudi pri pouku slovenščine sočasno razvijamo kritično in medkulturno zavest, obenem pa tovrstni pristop postane pomembna priložnost za usvajanje prepričljivih jezikovnih vzorcev in vzgojo za nenasilno komunikacijo.

Vsaka učna enota je razdeljena na štiri korake. V prvem začnemo z obravnavo literarnega besedila in relevantne družbene teme na način, da izhajamo iz učenčevega izkustvenega polja, tako da učenci in učenke do besedila in teme vzpostavijo osebni odnos. V drugem koraku tega še podkrepijo z vstopanjem v besedilo skozi jezik, medtem ko pri poglobljanju teme kot tretjem koraku temo še razširimo in poglobimo, vključujemo nove, primerjalne vidike, tudi medkulturne vsebine. Pri zadnjem koraku pa izpeljemo sintezo novega znanja in spoznanj ter mlade motiviramo za nadaljnje raziskovanje na področju izpostavljene teme. V vseh delih učne enote je poudarek na raziskovalnem pristopu oz. aktivnosti učencev (Mikolič 2016a, 2016b, 2022a, 2022b).

3 Obravnava po učnih korakih

3.1 Učni cilji in metode ob obravnavanih literarnih besedilih

Učni cilji zajemajo razvoj bralne in sporazumevalne zmožnosti na osnovi prepoznavanja različnih literarnih slogov obravnavanih besedil, učenja določenih jezikovnih sredstev in njihove rabe ter spoznavanja komunikacijskih vzorcev za učinkovito in nenasilno sporazumevanje ob razpravljanju o temi upora. Razvoj sociokulturne in kritične pismenosti pomeni zmožnost učencev, da zmorejo na osnovi preteklih kulturnih praks slovenskega naroda razviti lasten odnos tako do slovenske zgodovine kot do ravnanja posameznika in slovenske družbe sedanjosti in prihodnosti spričo vse bolj zaostrenih razmer tako zaradi klimatskih sprememb kot medetničnih konfliktov. Obravnava predlaganih literarnih besedil poteka predvidoma šest učnih ur, po možnosti trikrat po dve šolski uri skupaj. Učne metode zajemajo tako individualno delo kot delo v parih in skupinsko delo.

3.2 Prvi korak (2 uri)

Učence pripravimo na obravnavano temo z motivacijskimi vprašanji o pomenu upora v vsakdanjem življenju: Kdaj ste nazadnje razmišljali o uporuh? Ste se kdaj znašli v situaciji, ko ste si upali za dobro drugega ali za lastno dobro komu nasprotovati? Ste kdaj imeli utemeljene razloge, da niste sledili navodilom, nasvetom, zahtevam staršem, učiteljev ali vrstnikov? Ste znali svoje razloge predstaviti?

Nato učitelj na kratko predstavi zgodovinske okoliščine, v katerih so živeli obravnavani avtorji, ter njihovo življenjsko in ustvarjalno pot. Zatem učitelj ali za literarno branje vnaprej pripravljen dijak, pripravljena dijakinja prebere odlomke predlaganih literarnih besedil, in sicer se eno učno uro preberejo besedila Borisa

Pahorja, Ljubke Šorli, Anne Frank in Maje Haderlap, drugo učno uro pa besedila Tomaža Šalamuna, Aleša Štegra, punkovsko in rapovsko besedilo.

Besedila se preberejo po naključnem vrstnem redu, nato pa jih učenci ob pomoči učitelja v skupinskem pogovoru razvrstijo glede na kronološko zaporedje dogajalnega časa. Nekatera dela zajemajo prvo polovico 20. stoletja vključno z drugo svetovno vojno (Pahor), druga samo drugo svetovno vojno (Šorli, Frank), tretja skoraj celotno 20. stoletje (Haderlap), četrta šestdeseta, sedemdeseta leta (Šalamun, punk) in sodobnost 21. stoletja (Šteger, rap). Skupaj ugotavljajo, kaj besedila povezuje: uporništvo, vztrajanje, iznajdljivost, občutki krivde, žalosti in razočaranja.

3.3 Drugi korak (2 uri)

V drugem koraku so dijaki pozorni na jezik prebranih besedil. Po branju lahko najprej opazujemo, kako jezik literarnih del odraža dogajalni prostor, čas in obdobje, v katerem je delo nastalo, nato pa še ključne besede uporništva romanesknih oseb ali lirskega subjekta v posameznih besedilih.²

3.3.1 Izrazi dogajalnega prostora in časa

V odlomku iz Pahorjevega dela so to besede in besedne zveze, ki odražajo življenje v Trstu v času fašizma (*pristanišče, podivjani fašisti, ponosna stavba, silovita grmada* idr.) in življenje v koncentracijskem taborišču med drugo svetovno vojno (*tifus, baraka, taborišče, blokaš* idr.).

V pesmi Ljubke Šorli najdemo pomene, ki izražajo idilični gorski svet, v katerem se zdaj dogaja vojna tragedija: *gora zatišje, tiha domačija, zelena polja, travniki, kmetija, ki je za kruh dovolj rodila ž ita, zdaj tam se prah in dim tež ak valita, ogenj se okrog zidov ovija, hiša, plameni, grebeni* idr. Lahko pa najdemo tudi arhaizme, ki odražajo čas, v katerem je bila pesem napisana: *stara mati, ognjeni zublji*.

Anne Frank govori o Angliji v času vojne, novih blokih, pa tudi o svojem skrivališču, kjer naredi načrt za prihodnje življenje, v katerem ne bo gospodinja.

V odlomku iz romana Maje Haderlap sta prostor in čas izrecno omenjena v povedi: »[...] prihajajo iz gozdov in taborišč, tavajo domov? Previdno se približajo svojim oropanim, razdejanim in požganim hubam.« Tu naletimo tudi na *hube*, ki je zemljepisno občno ime, značilno za koroško narečje. Očitno ga že pisateljica čuti kot narečno zaznamovanega, saj ga piše s poševno pisavo.

Tudi v Šalamunovi pesmi najdemo pomene, ki aludirajo na specifično slovenski prostor, kulturne posebnosti, družbeno ureditev iz časov socializma v nekdanji Jugoslaviji in tudi njeni republiki Sloveniji: *loški kruhki, socializem à la Louis XIV., stopetintrideset ustavodajnih teles, dež ela Cimpermanov, Slovenci kremeniti* idr.

Podoben čas se kaže v dveh izrazih v punkovski pesmi Petra Lovšina, tj. *tovariši* in *gospodje*, ki zaznamujeta predstavnike dveh različnih družbenih skupin, pogledov na svet, družbeno ureditev.

2 Vsi primeri jezikovnih izrazov iz obravnavanih del so vzeti iz navedenih besedil oz. njihovih odlomkov, ki so skupaj s pripadajočimi stranmi naštet v prvem poglavju.

V Štegrovi pesmi prepoznamo referiranje na lastno skupnost prek rabe prve osebe množine in ponavljajočega se svojilnega zaimka *naš*: *naši pesniki, naše pleme, naše ženske, naša skupna nesreča, naši sovražniki*.

Rapovska pesem Masayah, Slicka in Vazza že z rabo pogovornih oblik (vokalna redukcija: *ne ga stret, tk, mel, pomenli, majo, krul*) ter pogovornih in slengovskih izrazov (*kapiraš, itak, kul, tuki, budale, para nema, fejk, beda, kok, na nuli*) kaže, da gre za avtorje in pogled na svet najmlajše generacije. Prav tako je izpostavljen naslov skladbe, priljubljene med mladimi (*Me maten*). Pesnijo o sodobnem času v lastni, slovenski družbi, na kar kažejo lastno ime iz slovenskega sveta, kot npr. *Rastoder*, omemba okoljskih problemov slovenskih mest (*siva zaprašena mesta, ostanki azbesta*) in družbenih problemov slovenske skupnosti (»sprava, smejemo se svojim ograjam / to je mračni narod za našo skregano, ubogo družino«), pri čemer so kritični do onesnaževanja okolja, omejenosti posameznika in družbe, družbenih politik, ki vodijo do razdvajanja naroda, medsebojne sovražnosti in ograj na državnih mejah.

3.3.2 Ključne besede uporništva

Na podoben način lahko prek analize nekaterih besed in povedi identificiramo, v čem se kaže uporništvo romanesknih oseb ali lirskega subjekta v posameznih besedilih. Dijake usmerimo, da iščejo povedi s ključnimi besedami uporništva in opišejo uporniški izraz posameznih avtorjev, saj se ta razlikuje od avtorja do avtorja:

- a) Pahor – občutek vztrajanja, iznajdljivosti, upanja in celo sreče v taborišču, ko se zave, da bo s svojim znanjem jezikov (kar lahko izvemo iz predhodnega besedila) lahko dejaven v upravi taborišča in da se bo s tem delom izognil skoraj gotovi smrti: »In bilo je, tako sem čutil, kot da nekdo spušča odrešno vrvo v globino mojega nemega brezna. In tedaj sem se zavedel sreče ob nenadnem odkritju, da sem obsojeni skupnosti lahko koristen in s tem tudi sam rešen brezimne pogube.«
- b) Šorli – zavezanost življenju, ki se kaže z begom kot pogumom, da si rešiš življenje; zavezanost lastnemu domu, ki se na eni strani kaže kot nemoč, zaradi katere ne moreš zbežati, na drugi pogum, da ostaneš, čeprav veš, da boš umrl grozljive smrti: »Družina vsa iz hiše je zbežala, / da si življenje reši pred plameni. / Le stara mati je doma ostala. // Prestrmi zanjo so bili grebeni, / da bi rešitev z dragimi iskala. / Še njo objeli zublji so ognjeni ...«
- c) Frank – razmišljanje o mirovniških rešitvah in iskanje pozitivnih plati življenja v skrivališču: »Dokler se ne bo vse človeštvo brez izjeme spremenilo, bodo divjale vojne, in kar je človek pridelal ali zgradil, bo poteptal in uničil. In nato se bo vse začelo znova. Velikokrat sem bila potrta, nikoli pa obupana. Na skrivališče gledam kot na nevarno pustolovščino, ki je romantična in zanimiva. V svojem dnevniku opisujem pomanjkanje in pri tem se zabavam. Sklenila sem, da bom imela drugačno življenje, kot ga imajo druga dekleta, in da kasneje ne bom živela kot gospodinja. Skrivališče je ustrezen začetek zanimivega življenja in zato se moram tudi v nevarnih trenutkih smejati smešni strani našega življenja.«

- č) Haderlap – zavedanje lastnih občutkov in občutkov drugih, upoštevanje različnih resničnosti, upanje in vztrajanje pri življenju: »Čutijo, da namesto tistega, kar so doživeli, stopajo drugi, ki znajo povezati povezano zgodbo, medtem ko imajo sami na voljo zgolj nekaj raztresenega in razkropljenega. Čutijo, da so med njimi, med preživeli in zmagovalci, tudi poraženci in podrejeni. Čutijo, da morajo brzdati svoje upanje, da ga imajo ravno še toliko, da znese za življenje iz dneva v dan, za kaj več pa ne.«
- d) Šalamun – v vseh verzih najdemo tako okrepljene besede kot cinični odnos, tako da je celotna pesem napisana kot upor lastni družbi: »Zjeban od Absolutnega / nažrt devic in drugih smrtno prizadetih« idr. – uporaba krepilcev (notranje okrepljenih besed, metafor – gl. Mikolič 2020); »ljubim vas o bližnjiki, pohlevni domislek boga očeta / ljubim vas o celovite osebnosti sladkega zrenja / v mojem duhu se je zganila milost« idr.
- e) Lovšin – odločna kritika, neposredno izražanje nezadovoljstva, iskrena želja po ustvarjalnem odnosu do življenja: »Tovariši jst vam ne verjamem / gospodje, jst vam ne verjamem / Včasih hočem pisat / Včasih hočem risat / Včasih hočem pet / Vedno me morte zatret.«
- f) Šteger – skrivnostni nasmeh pesnikov, ki zmorejo na resničnost pogledati z distance in so zaradi tega nerazumljeni: »Kljub vsemu smehljanje ne splahni z lic naših pesnikov. / Kot da jih spričo gorja obhaja nerazumna, skrivnostna radost. / Ko jih vprašamo, kaj je smešnega, se molče namuznejo.«
- g) Masayah, Slick in Vazz – neposredno izražanje splošnega nezadovoljstva mladih v sodobnem svetu, odločna kritika nezadostnih družbenih ukrepov in pomanjkanja demokratične družbene razprave, jasno posredovana rešitev, ki se kaže v družbi brez nepotrebnih političnih delitev: »Danes moti me vse na svetu«, »Ukrepi ne rešijo bede, / tukaj sploh ni več debate. / Sestre in bratje – / enotnost je tista, ki rešila bo dan!«

3.4 Tretji korak (1 ura)

V tretjem koraku temo uporništva še poglobimo s primerjavami in vključevanjem novih, tudi medkulturnih vsebin. Tako dijaki primerjajo dogajalni prostor in izraze uporništva v delih naslednjih parov avtorjev:

- a) Pahor in Haderlap – razlike med časom in prostorom slovenske skupnosti v Italiji in Avstriji med obema vojnoma in med drugo svetovno vojno (koroški plebiscit 1920, požig Narodnega doma v Trstu 1920 in fašistično obdobje);
- b) Šorli in Frank – preganjanje in pobijanje Slovencev (in drugih Slovanov) ter Judov, požigi vasi, uničevanje objektov v mestih, beg, skrivanje, upor;
- c) Šalamun in Šteger – slovenska družba v šestdesetih, sedemdesetih letih 20. stoletja in 21. stoletju, rušenje starega, pesnik nad svojim časom, zatekanje v umetniško resnico;
- č) punk in rap – slovenska družba v šestdesetih, sedemdesetih letih 20. stoletja in 21. stoletju, splošno nezadovoljstvo, družbena kritika, želje po drugačnem svetu, iskanje rešitev.

V diskusiji bodo dijaki tako ugotavljali razlike med dvema robovoma slovenskega kulturnega prostora (primorskim in koroškim) ter vzporednice med slovenskimi in judovskimi žrtvami fašističnega in nacističnega nasilja, razlike med rušilno močjo pesnikovega izstopa iz družbe v modernistični poeziji šestdesetih in sedemdesetih let prejšnjega stoletja ter močjo umetnikove tihe distance 21. stoletja, vzporednice med izražanjem družbene kritike punkovske poezije, ki v sebi skriva globoko željo po drugačnem, pristnejšem svetu, in rapovske kritike družbe 21. stoletja, ki spremembo oz. premik k bolj demokratični in manj sovražni oz. manj apatični družbi lahko tudi odločneje zahteva.

3.5 Četrty korak (1 ura)

V zadnjem koraku učne enote mlade motiviramo za nadaljnje opazovanje uporniške misli v različnih obdobjih in okoljih tako, da jih usmerimo v iskanje še drugih del uporniške književnosti in mlade literature, kot so: še druge pesmi iz *H2SO4* (Saksida, Masayah 2022); *Slovensko pesništvo upora: 1941–1945* (štiri knjige, zbral in uredil Boris Paternu); Dušan Jelinčič, *Šepet nevidnega morja, dvanajst tablet svinca*; Marij Čuk, *Črni obroč*; Edvard Kocbek, *Tovarišija*; *bog si ga drka na nas – antologija mladih pesnic in pesnikov* (uredila Lenart Sušnik in Vid Karlovšek), *Polž evi razmisleki – antologija sodobne slovenske kratke pripovedi mladih avtoric in avtorjev* (uredili Hana Bujanovič Kokot in Selma Skenderović) ipd. Vsak dijak oz. dijakinja naj izbere najljubšo pesem, novelo, roman in to predstavi v razredu.

Sintezo novega znanja in spoznanj o uporništvu v literaturi lahko dijaki izpeljejo tako, da v obliki domačega dela napišejo svojo uporniško pesem, kratko zgodbo ali esej, o katerih se nato pogovarjajo pri pouku.

4 Sklep

Ko mladim pri poučevanju slovenskega jezika in književnosti omogočimo stik z uporniško mislijo v različnih časih in prostorih, si lahko oblikujejo svoja stališča o razlikah in sorodnostih različnih vrst upora, od družbenega do individualnega, od političnega do literarnega upora. S pomočjo obravnavanih besedil lahko ugotovijo, da se uporništvo lahko izraža na različne načine, skozi zelo glasna ali pa tišja, reflektivna besedila. Tudi okoliščine, ki legitimirajo upor, so lahko zelo različne, vedno pa gre za legitimacijo upora, ko neprivilegirani posameznik, skupina ali skupnost zahtevajo slišnost, pozornost, lastne pravice, seveda ne na račun drugega, kot se to dogaja na protestih, osnovanih na šovinističnih, ksenofobnih predpostavkah. Tako mladim predstavimo različne perspektive upora in jim s tem ustvarimo prostor za izražanje in razpravljanje. Učitelj ob tem opozarja na različna jezikovna sredstva kot orodja uspešnega komuniciranja in jih konstruktivno usmerja pri diskusiji. To pa so vse ključni elementi za uresničevanje učnih ciljev, povezanih z razvijanjem bralne, sporazumevalne, medkulturne zmožnosti in kritične pismenosti.

Viri in literatura

- BABAČIĆ, Esad, 2023: *Zamenite mi glavo: antologija slovenske punk poezije*. Ljubljana: Buča, Hiša imen.
- BAKER, Colin, 2006: *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- FRANK, Anne, 2019: *Dnevnik Ane Frank*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- HADERLAP, Maja, 2012: *Angel pozabe*. Maribor: Študentska založba Litera.
- HLADNIK, Miran, 2001: Kako je ime metodi?/What is a Method Called? *Slavistična revija* LIX/1–2. 1–16.
- KRAKAR VOGEL, Boža, 1988/1989: Smotri, vsebine in metode pouka slovenske književnosti. *Jezik in slovstvo* XXXIV/3. 65–69.
- MIKOLIČ, Vesna, 2016a: *Ethnic Identity and Intercultural Awareness in Modern Language Teaching: Tilka Model for Ethnic Conflicts Avoidance*. Hauppauge, New York: Nova Science Publishers.
- MIKOLIČ, Vesna, 2016b: Medkulturno poučevanje jezika in književnosti po modelu TILKA. *Slovenščina v šoli* XIX/3–4. 2–17.
- MIKOLIČ, Vesna, 2020: *Izrazi moči slovenskega jezika*. Koper: Znanstveno-raziskovalno središče, Annales ZRS, Ljubljana: Slovenska matica.
- MIKOLIČ, Vesna, 2022a: *S Tilko v svet jezika. Teoretična izhodišča in praktične smernice za poučevanje slovenščine, drugih in tujih jezikov po učnem modelu Tilka*. Koper: Annales ZRS, Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.
- MIKOLIČ, Vesna, 2022b: Vloga književnosti pri medkulturnem pristopu poučevanja jezika. Karmen Pižorn, Alja Lipavc Oštir, Janja Žmavc (ur.): *Obrazi več-/raznojezičnosti*. Ljubljana: Pedagoški inštitut. 131–145. <https://www.doi.org/10.32320/978-961-270-345-5>
- PAHOR, Boris, 2012: *Nekropola*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- PEZDIRC BARTOL, Mateja, 2000a: Vloga bralca v poglavitnih literarnoteoretičnih smereh 20. stoletja 1. del. *Jezik in slovstvo* XLV/5. 195–206.
- PEZDIRC BARTOL, Mateja, 2000b: Vloga bralca v poglavitnih literarnoteoretičnih smereh 20. stoletja 2. del. *Jezik in slovstvo* XLV/6. 243–252.
- SAKSIDA, Igor, MASAYAH, 2022: *H2SO4: Zbirka slovenske uporniške poezije*. Ljubljana: Beletrina.
- VIRK, Tomo, 2008: *Moderne metode literarne vede in njihove filozofske teoretske osnove*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo.
- VOGEL, Jerca, 2015: Modeli jezikovnega pouka pri predmetu slovenščina od leta 1990 do danes. *Jezik in slovstvo* 60/3–4. 173–183.
- ZUPAN SOSIČ, Alojzija, 2014: Za literarno interpretacijo. *Jezik in slovstvo* LIX/2–3. 118–128.